

FICIL
RAISE THE BAR!

Rīgā, 2024.gada 27. februārī
Nr. 07/2024

**Finanšu ministrijas
Nodokļu pamatnostādņu koordinēšanas darba grupai**
pasts@fm.gov.lv

Par nodokļu scenārijiem

Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk – FICIL) novērtē Finanšu ministrijas (turpmāk – FM) ieguldīto laiku un darbu, veicot visaptverošu analīzi un apkopojot datus par situāciju Latvijā. Veiktā analīze izgaismo fundamentālas problēmas ekonomiskajā izaugsmē, kas saistītas ar darbaspēka trūkumu, zemu produktivitāti, paļaušanos uz dažiem vidējiem un lielajiem nodokļu maksātājiem, pieaugošās darbnespējas lapu izmaksas darba devējam utt. **Lai arī FICIL kopumā ir atbalstījis nepieciešamību pārskatīt nodokļu sistēmu, padarot Latviju konkurētspējīgu, uzsveram, ka 21. februāra projektā piedāvātie priekšlikumi ir jāskata kopsakarā ar skaidri definētu virsmērķi(-iem).** Tāpat FICIL atgādina iepriekš pausto viedokli, ka **izmaiņas atsevišķos nodokļos nedrīkst skatīt atrauti no kopējās nodokļu sistēmas un jāņem vērā kopējais fiskālais efekts.**

FICIL ieskatā piedāvātie scenāriji nesniedz risinājumu vismaz diviem no noteiktajiem politiskajiem mērķiem.

- **Eksportspējīgo uzņēmumu izmaksu konkurētspējas saglabāšana.** Konkurētspējīgāki kļūtu tikai tie darba devēji, kas ražo un eksportē zemākas pievienotās vērtības precis vai pakalpojumus. Ja valsts līmeņa mērķis ir veicināt augstas pievienotās vērtības preces vai pakalpojumus un caur to celt arī produktivitāti, kas saskaņā ar FM pētījumu Latvijā atpauk, tad piedāvātie scenāriji neatbalsta darba devēju un darba ņēmēju motivāciju veidot šos augstas pievienotās vērtības produktus/pakalpojumus tieši Latvijā.
- **Darbaspēka produktivitātes paaugstināšana un iesaistes palielināšana darba tirgū.** Projekta secinājumi un ietvertā analīze izgaismo, ka būtiska problēma ir tieši produktivitāte un salīdzinoši zema pievienotā vērtība. Tomēr nodokļu scenāriji piedāvā uzlabot konkurētspēju tieši zemu ienākumu un attiecīgi zemās pievienotās vērtības jomām, bet ne augstas pievienotās vērtības un augstu algu jomā. Tur kļūstam ļoti nekonkurētspējīgi, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju. Savukārt tieši tie, kas saņem lielākas algas, parasti ir mobilāki, kas nozīmē, ka viņiem ir lielāka iespēja atbildēt uz izmaiņām, pametot valsti un pārceļoties uz citurieni. **Iztrūkst arī konkrētu pasākumu, kas veicinātu augstāku produktivitāti vai palielinātu iesaisti darba tirgū. FICIL ieskatā ir vajadzīgs norādīt skaidru pasākumu kopumu, kas mērķēti nodrošinātu gan augstāku produktivitāti, gan arī iesaistītu vairāk cilvēku darba tirgū.** Viena nodokļa izmaiņas Latvijas darbaspēku nepadarīs konkurētspējīgu.
- **Iedzīvotāju ienākuma nodokļa un algas nodokļu aprēķina vienkāršošana.** Šobrīd nav redzams, kā notiks šī mērķa īstenošana. Tas ir bijis vairākkārt izteikts lūgums no komercdarbības un saimnieciskās darbības veicējiem.

Viens no mērķiem ir cīņa ar ēnu ekonomiku jeb **ēnu ekonomikas īpatsvara mazināšana** (to apstiprina arī nesen Ministru kabinetā apstiprinātais “Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns līdz

2027. gadam”).¹ Kā zināms, ēnu ekonomikas kopējā apmērā būtisks faktors ir aplokšņu alga, pēc SSE Riga - A. Saukas un T. Putniņa - pētījuma datiem tās veido 46,7 % no kopējā ēnu ekonomikas īpatsvara.² Arī pētījuma tekstā ir norādīts, ka ekonomiski neaktīvi ir 31.4% iedzīvotāju, attaisnojot to ar personiskiem apsvērumiem vai ģimenes situāciju. Iespējams, ka daļa no šiem ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem ir “aplokšņu algu” saņēmēji. Visbiežāk aplokšņu alga tiek izmaksāta zemāko ienākumu kategorijā, kur darbiniekiem tiek maksāta zema vai pat minimālā “oficiālā” alga kopā ar aplokšņu algas elementu, tādējādi mazinot kopējo nodokļu samaksu. FICIL ieskatā **esošie piedāvātie scenāriji varētu radīt pretēju efektu un signalizēt nodokļu maksātājiem, ka pie pieaugošas darba samaksas tiem būs jāmaksā augstāks nodoklis**, tādējādi netieši “sodot” godīgos (ar deklarētiem augstākiem ienākumiem) nodokļu maksātājus.

Eksporta veicināšanas un **ārvalstu investīciju piesaistes politika** ir nostiprināta “Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam”. Kā galvenās izvirzītās prioritārās nozares ārvalstu investīciju piesaistei ir RIS3 jomās³, kas galvenokārt ir saistītas ar tautsaimniecības transformācijas stratēģiju uz augstāku pievienoto vērtību, produktivitāti un efektīvāku resursu izmantošanu. Tas nozīmē arī inovāciju un tehnoloģiju progresu. To atzīmē arī Ekonomikas ministrija savā ekonomikas pārskata sadaļā “Ārvalstu investīciju piesaistes politika”.⁴ FICIL vērš uzmanību faktam, ka daži lielākie uzņēmumi, kas ietver arī uzņēmumus ar ārvalstu kapitālu, nomaksā būtisku procentu no visiem nodokļiem, un to nodokļu nomaksas summas ir vidēji lielākas uz katru darbinieku (ko var interpretēt kā augstāku vidējo algu). **Piedāvātie scenāriji nozīmē, ka investīciju piesaistes kontekstā nākotnē vēlamies konkurēt, vismaz Baltijas valstu starpā, tieši zemo darbaspēku izmaksu jomās nevis RIS3 vai citās augstas pievienotās vērtības jomās, kurās algas parasti vidēji ir būtiski augstākas.** Šāda pieeja raida signālu ārvalstu investoriem, kuru darbiniekiem ir būtiski augstākas algas, apsvērt citu investīciju vietu. Tāpat **piedāvāto scenāriju pieeja ir pretrunā ar šīm investīciju piesaistes un eksporta veicināšanas politikām, potenciāli apgrūtinot investīciju piesaisti tieši definētajās prioritārajās jomās.** FICIL ieskatā tas parāda nekoncekvenci valsts politikas pieejā.

FICIL aicina izvērtēt un noteikt konkrētus pasākumus arī valsts pārvaldes izmaksu mazināšanai un efektīvizēšanai. No konkurētspējas vairošanas viedokļa nodokļu sloga celšana būtu jāapsver kā pēdējais mehānisms pozitīvas fiskālās ietekmes nodrošināšanai. Vispirms svarīgi ir noteikt un ieviest pasākumus, kas reāli mazina valsts pārvaldes izmaksas un padara to efektīvāku, auditējot iestāžu funkcijas un novēršot to pārklāšanos⁵, centralizējot dažādas valsts pārvaldes atbalsta funkcijas un ieviešot darbības pamatrādītājus valsts iestāžu darbiniekiem un darba izvērtēšanu atbilstoši šiem darbības pamatrādītājiem. FICIL ieskatā pēc iespējas ātrāk jāīsteno reāla un efektīva valsts pārvaldes reforma, nevis tikai jāizpilda normatīvie akti, ko pēc iepriekšējās valsts pārvaldes reformas secināja Valsts kontrole.⁶

¹ https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/c7091482-d017-4224-8a96-a3d9739ff7f5

² https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2023-05/Enu_ekonomikas_indekss_2009_2022.pdf

³ zināšanu ietilpīga bioekonomika; biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija; fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas; viedā enerģētika un mobilitāte; informācijas un komunikācijas tehnoloģijas.

⁴ <https://www.em.gov.lv/lv/media/18390/download?attachment> 143. lpp.

⁵ <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/vai-pieauguso-izglitiba-sasniedz-tai-izvirzitos-merkus-un-atbilst-darba-tirgus-vajadzibam>

⁶ <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29503-2AUhLznqlrVyEDa94OM3Y7F7vBQTOBB1.pdf>

Solidaritātes nodokļa ieviešana būtiski sarežģīja nodokļu sistēmu. Ja paralēli pilnvērtīgi tiktu pilnveidots nodokļu likmju loks un palielināti sliekšņi to piemērošanai, tad solidaritātes nodoklis nebūtu vajadzīgs. **FICIL jau iepriekš ir aicinājis atcelt solidaritātes nodokli.**⁷

Finanšu ministrijas priekšlikums	FICIL komentārs un risinājums
Atteikties no attaisnotajiem izdevumiem - ņemot vērā šī atvieglojuma ievērojamo fiskālo ietekmi un administratīvo slogu gan nodokļu maksātājiem, gan nodokļu administrācijai, varētu vērtēt šī atvieglojuma atcelšanu.	FICIL piedāvā nevis atteikties, bet apvienot visus attaisnotos izdevumus vienā summā pat procentuālā augšējā robežrādītājā pret apliekamo ienākumu, kuru cilvēks atkarībā no viņa dzīves cikla var izmantot dažādām vajadzībām - mācības, energoefektīva hipotekāra aizdevuma finansēšana, elektromobīļa līzings %, ārstniecība. ⁸
Palielināt nodokļa likmi gūtajam ienākumam no darījumiem ar akcijām vai kapitāla daļām un gūtajam ienākumam no nekustamā īpašuma atsavināšanas.	Šobrīd nodokļu likmju celšana ienākuma no kapitāla un kapitāla aktīviem varētu sūtīt nevēlamu signālu, ka uzkrājumu veidošana ir nevēlama, jo vienmēr būs pakļauta pēkšņam nodokļu kāpumam. Turklāt tas arī padarītu iedzīvotājiem mazāk pievilcīgu ieguldīšanu Latvijas kapitāla tirgos, kurus valdība ir apņēmusies attīstīt turpmākajos gados.
Ieviest mantojuma un dāvinājuma nodokli.	FICIL neredz kā šāda nodokļa ieviešana risina kādu no minētajiem politiskajiem mērķiem. Jāatzīmē, ka jau šobrīd dāvinājumi un mantojuma atstāšana ārpus radniecības vai laulības ir apliekama ar IIN.

Ierobežotā laika dēļ FICIL vēl nav bijusi iespēja pilnībā noformulēt savu pozīciju, bet aicinām izvērtēt un apsvērt sekojošus punktus (zemāk). Zemāk minētie nav konkrēti FICIL ieteikumi, bet pieredzes no citām valstīm, kas parāda, ka ir laterāli (plašāki) risinājumi, ko būtu jāpavērtē, lai panāktu fiskālo neitralitāti, ne tikai izskatot divus elementus – neapliekamo minimumu un IIN progresivitātes likmi, kas novestu pie konkurētspējas celšanas vienā jomā uz citu jomu rēķina.

- **Pārstrukturizēt pašvaldību finansēšanas modeli, lai tas vairs netiktu tieši saistīts ar IIN maksājumiem.** Nodokļu iekasēšanas apjoms izmantojams kā bāzes līdzekļu alokācijas kritērijs, nevis kā tiešā finansējuma avots pašvaldībām. Tas nozīmē kompensācijas mehānismu pārorientēšanu no tiešas atkarības no IIN uz plašāku kategoriju izmantošanu.
- Nodokļu sistēmas reformai **jānodrošina taisnīgums visām nodokļu maksātāju grupām**, veicinot vēlamu sociālekonomisko uzvedību. Pašreizējais modelis, kas balstās uz IIN un tā kompensācijas mehānismiem, neproporcionāli ietekmē augstāk atalgotās grupas, tādējādi nenodrošinot vienlīdzīgu slogu sadalījumu un veicina uzvedību, kas atbalsta palikšanu ēnā, nevis uzrādot lielākus ienākumus un līdz ar to palielinot nodokļu slogu.

⁷ FICIL 2023. 5. jūlija vēstule “Par ieteikumiem nodokļu sistēmas pilnveidošanai”

⁸ FICIL atbalsta mehānismu, kā ieviest nodokļu nomaksai piesaistītu veselības aprūpes pakalpojumu grozu, kuru nodokļu maksātājam ir tiesības saņemt no valsts.

- Progresivitāti var panākt, **piedāvājot modeli ar fiksētu IIN likmi (piem. 25%) un būtiski paaugstinātu neapliekamo minimumu**. Šāda pieeja prasa rūpīgu analīzi, lai noteiktu optimālo neapliekamā minimuma līmeni, kas **saskanētu ar pārskatītu sociālo pabalstu sistēmu un citu nodokļu atvieglojumu samazinājumu**, vienlaikus saglabājot atbalstu visneaizsargātākajām grupām. FICIL lūdz izvērtēt šo scenāriju un tā ietekmi.
- Progresivitāti var panākt, arī vērtējot cilvēku kopējo ieņēmumu masu (gan apliekamus gan neapliekamus) un paredzot papildu nodokli (līdz 5%) iedzīvotājiem ar ievērojamiem gada kopējiem ienākumiem (piemēram, virs 200K EUR gadā).
- **IIN reformas kompensācijas mehānisms pārsvarā tikai viena nodokļa ietvaros nav pieņemams**. Ir svarīgi šos mehānismus aplūkot kompleksi, balansējot tos ar citiem nodokļiem, piemēram, akcīzes nodokli, PVN, NĪN, DRN utt., lai nodrošinātu taisnīgu un efektīvu nodokļu sistēmu un veicinātu uzvedības modeli, kas mazina ietekmi uz veselību un klimatu, kā arī veicinātu valsts pārvaldes izmaksu samazināšanu – centralizējot atbalsta funkcijas ne tikai valsts, bet arī pašvaldību līmenī, apvienojot vairākas iestādes, kas strādā ar cilvēku kapitāla jautājumiem – VIAA, NVA, SIF u. tml.
- **Atbalstām pieeju, kas ļauj personām, kas neatrodas darba attiecībās, segt savas veselības apdrošināšanas izmaksas**. Tas veicinās lielāku sociālo drošību un neatkarību, nodrošinot piekļuvi veselības aprūpei visiem sabiedrības locekļiem, ka arī ļautu atbilstošu finansējumu nozarei.

Tatjana Gužņajeva
FICIL izpilddirektore

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO
PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU